

Volontiranje u starijoj životnoj dobi

Silvia Rusac*
srusac@pravo.hr

Gordana Dujmović*
gdujmovic@socskrb.hr

UDK: 331-053.9:159.9
Pregledni rad /Review
Primljeno: 22. svibnja 2014.
Prihvaćeno: 20. lipnja 2014

Starenje stanovništva je negativan demografski trend koji pogađa mnoge zemlje diljem svijeta. Udio osoba starijih od 65 godina u konstantnom je porastu. Posljednjih nekoliko desetljeća volontiranje starijih osoba postaje značajan oblik aktivnog starenja i način borbe protiv socijalne isključenosti koja je nerijetko rizik za ovu dobnu skupinu. Stariji ljudi danas su boljeg zdravlja, žive dulje te imaju više mogućnosti no što su imali njihovi prethodnici. Motivacija starijih volontera proizlazi iz želje za napretkom, osobnim zadovoljstvom te iz altruizma, odnosno želje za pomaganjem. Oni su osobita skupina volontera koja može mnogo ponuditi, čije karakteristike valja uočiti te im omogućiti da iskoriste svoje potencijale kroz odabrane volonterske aktivnosti. Volontiranje utječe na dobrobit starijih osoba, na napredak organizacije u koju su uključeni te na društvo općenito. Prepreke koje sprječavaju njihovo sudjelovanje valja ukloniti te podići javnu svijest o starijim volonterima promovirajući njihove aktivnosti putem medija, prezentacija i osobnim kontaktima. Mnoge razvijene zemlje aktivno rade na promoviranju volontiranja i uključivanju starijih osoba, nastojeći im na taj način unaprijediti kvalitetu života te se suočiti s demografskim, društvenim i ekonomskim izazovima današnjice.

Ključne riječi: *starije osobe, volontiranje, motivacija, prepreke.*

* Izv. prof. dr. sc. Silvia Rusac, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Studijski centar socijalnog rada Nazorova 51, 10000 Zagreb.

* Gordana Dujmović, mag. soc. rada, Centar za socijalnu skrb Rovinj, Carera 21/II, 52210 Rovinj.

Uvod

Prema podacima posljednjeg popisa stanovništva iz 2011. godine, udio osoba starijih od 65 godina u ukupnom stanovništvu u Republici Hrvatskoj dosegao je 17,7 %.¹ Europa se također suočava s demografskim promjenama koje uključuju ubrzano starenje populacije. Dakle, demografsko starenje se ubrzava pa će se između 2010. i 2030. godine broj osoba u dobi između 65 i 79 godina povećati i iznositi 37,4 %. Također, članice Europske unije imaju sve veći porast broja osoba starijih od 80 godina te se očekuje da će do 2030. godine njihov udio doseći 57,1 %.² Starenje stanovništva ima za društvo niz socijalnih, ekonomskih, kulturnih i političkih posljedica.³ Ukupne društvene posljedice demografskog starenja vrlo su značajne i odražavaju se na sveukupni gospodarstveni razvoj, na promjene u mirovinskom i zdravstvenom sustavu te u sustavu socijalne zaštite i zahtijevaju planiranje optimalnih načina skrbi za starije. Razvoj novih modela izvaninstitucionalne skrbi za starije ljude postaje sve više nužnost za društva koja imaju velik udio starijeg stanovništva ili ga očekuju.⁴ Ipak, iako se stanovništvo Hrvatske ubraja u vrlo stara, hrvatska gerontološka istraživanja pokazuju da vrlo malen udio starijeg pučanstva (najviše 1 od 5 osoba) treba tuđu pomoć, dok najveći dio osoba starijih od 65 godina može samostalno obavljati svakodnevne aktivnosti.⁵

Volontiranje je neprofitna i neplaćena aktivnost kojom pojedinci doprinose dobrobiti zajednice ili cijelog društva, postoji u raznim oblicima i uključuje lokalne i međunarodne volonterske pothvate.⁶ Zakon o volonterstvu definira volontiranje kao dobrovoljno ulaganje osobnog vremena, truda, znanja i vještina kojima se obavljaju usluge ili aktivnosti za dobrobit druge osobe ili za opću dobrobit, bez postojanja uvjeta isplate novčane nagrade ili potraživanja druge imovinske koristi za obavljeni rad.⁷ S obzirom na to, bitne značajke volontiranja su dragovoljnost, tj. obavljanje bez prisile, neplaćenost te solidarnost. Područje volontiranja odabire se prema afinitetima i pristupa mu se svojevolumno, bez prisile. Ono se najčešće odvija u okviru projekata organizacija civilnog društva

¹ Usp. DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU REPUBLIKE HRVATSKE, *Projekcije stanovništva Republike Hrvatske od 2010. do 2061.* (2011), http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/Projections/projekcije_stanovnistva_2010-2061.pdf (21.07.2014).

² Usp. A. EHLER, G. NAEGELE, M. REICHERT, *Volunteering by older people in the EU*, Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2011.

³ Usp. D. BOUILLET, *Mogućnosti izvaninstitucionalnih oblika skrbi o starijim osobama*, *Revija za socijalnu politiku*, 10 (2003) 321-333.

⁴ Usp. M. HAVELKA, *Skrb za starije ljude u Hrvatskoj. Potreba uvođenja novih modela*, *Društvena istraživanja*, 12 (2003) 225-245.

⁵ Usp. S. TOMEK-ROKSANDIĆ, G. PERKO, D. MIHOK, A. PULJAK, H. RADAŠEVIĆ, J. ČULIG, M. LJUBIČIĆ, *Značenje centara za gerontologiju županijskih zavoda za javno zdravstvo i gerontoloških centara u Hrvatskoj*, *Medicus*, 14 (2005) 177-193.

⁶ Usp. I. MIKAC, *Brošura o volonterizmu*, Zagreb, Volonterski centar Zagreb, 2002.

⁷ Usp. Zakon o volonterstvu, NN 58/07.

koje imaju specifične strukture komunikacijskih kanala i sustava odlučivanja koji podupiru timski rad, ali ujedno omogućavaju i individualni razvoj.⁸ Volontiranje kao društveni fenomen doprinosi pojačanom sudjelovanju građana u društvenom životu, pomaže stvaranju lokalnih mreža te stvara osjećaj odgovornosti za rješavanje problema koji postoje u zajednicama. Upravo zato, ističe se da je volontiranje jedan od načina socijalnog uključivanja i integracije, a volontersko djelovanje stvara prostor u kojem ljudi mogu doprinijeti stvaranju pozitivnih promjena u društvu i to bez obzira na svoju nacionalnost, religiju, dob kao i socioekonomski status.

U Republici Hrvatskoj uočljiv je nedostatak stručnih tekstova, a ne postoje ni sustavna istraživanja o volontiranju u starijoj životnoj dobi. Kultura volontiranja i svijest o značaju volontiranja nedovoljno je prisutna u stručnoj i široj javnosti. Upravo zato, u ovome radu usmjerit ćemo se na pregled dosadašnjih spoznaja o motivaciji, odnosno o faktorima za volontiranjem u starijoj životnoj dobi, učincima i preprekama vezanim uz volontiranje te prikazati dosadašnje spoznaje o volontiranju starijih osoba u svijetu i u Republici Hrvatskoj.

1. Faktori i motivi koji pridonose volontiranju u starijoj životnoj dobi

Znanstvenici koji istražuju volontiranje najviše se bave pitanjem zašto se ljudi odlučuju volontirati i zašto odvajaju dio svog slobodnog vremena za rad koji im neće biti plaćen. Volontiranje nije uvjetovano vanjskim faktorima kao što su: primanje plaće, stjecanje ugleda ili društvenog statusa ili primanje nagrada za rad, nego unutarnjim motivima i razlozima.⁹ Sociolozi volontiranje objašnjavaju teorijom racionalnog izbora i teorijom razmjene koje imaju slične zajedničke pretpostavke: pojedinci razmatraju dobitke i gubitke volontiranja te se uključuju u volontiranje ako znaju da ih očekuje profit.¹⁰ S obzirom na to da je volontiranje neplaćena aktivnost, profit se u ovom slučaju odnosi na nova znanja, vještine, iskustva, poznanstva, druženje i sl.

Socijalni psiholozi bave se motivima za volontiranje. Teorije motivacije moguće je podijeliti na dvodimenzionalne, trodimenzionalne i višedimenzionalne, već prema tome u koliko skupina svrstavaju potencijalne motive.¹¹ Dvodimenzionalne teorije razlikuju intrinzične i ekstrinzične motive. Primjere

⁸ Usp. H. BEGOVIĆ, *O volontiranju i volonterima/kama*, Zagreb, Volonterski centar Zagreb, 2006.

⁹ Usp. Begović, *nav. dj.*

¹⁰ Usp. J. WILSON, Volunteering, *Annual Review of Sociology*, 26 (2000) 215-240.

¹¹ Usp. N. POLOŠKI VOKIĆ, I. MARIĆ, G. HORVAT, Motivacija za volontiranje – jesu li motivi za volontiranje povezani sa spolom, ličnosti i područjem studiranja, *Revija za socijalnu politiku*, 20 (2013) 225-252.

trodimenzionalnih teorija daju Anheier i Salamon¹² koji navode *altruistične motive* poput solidarnosti sa siromašnima, *instrumentalne motive* poput stjecanja novih znanja i vještina te osobnog zadovoljstva i *obvezujuće motive* kao što su moralna ili religiozna obveza, doprinos zajednici i sl. Begović objašnjava da su tri razine motiva za volontiranje:

1. motivi osobnog razvoja – dobrobiti u obliku učenja novih vještina, otkrivanja i razvijanja vlastitih potencijala, razvoja samokontrole, prihvaćanja odgovornosti, tolerancije pri timskome radu, otkrivanja unutarnje motivacije, postizanja osjećaja korisnosti i potrebnosti, razvoja vlastitih vrijednosti, prihvaćanja različitosti i drugih kultura, stjecanja prijateljstva;
2. motivi za rješavanje konkretnih problema preko lokalnih ili globalnih volonterskih akcija – motivi kao što su obnova i uređenje javnih prostora, pomaganje u organizaciji kulturnih događaja i manifestacija, promicanje ljudskih prava, pomoć starijim i nemoćnim osobama te siromašnima;
3. motivi vezani uz društveni razvoj, odnosno dobrobit na široj društvenoj razini – motivi kao što su doprinos razvoju samoinicijativnosti ljudi, razvijanje pozitivnog udruživanja te doprinos općoj demokratizaciji društva i jačanju civilnog društva.¹³

U kontekstu višedimenzionalnih teorija, Clary i Snyder smatraju da ljudi pokušavaju ostvariti svoje psihološke i društvene potrebe, ciljeve, planove i motive kroz svoja uvjerenja i ponašanje.¹⁴ Volonteri se, u skladu s time, uključuju u volonterski rad da bi zadovoljili svoje osobne potrebe i ciljeve. Među glavne motivacijske kategorije volonterskog angažmana možemo ubrojiti vrijednosne orijentacije, tj. djelovanje u skladu s vrednotama i uvjerenjima o važnosti pomaganja drugima, reciprocitet u činjenju dobra, priznanje vlastitih vještina i doprinosa od strane drugih ljudi, razumijevanje drugih i proširenje vlastitih horizonata, povećanje samopoštovanja, volontiranje kao reakciju na vlastita iskustva ili težnje, refokusiranje s negativne slike o sebi i vlastitih problema na probleme drugih te izgradnja socijalne interakcije s drugima.

Ističe se kako je u provedenim istraživanjima motivacije za volontiranje isprepletено djelovanje dviju osnovnih ljudskih karakteristika: altruizma, tj. želje da se pomogne ljudima kojima je pomoć potrebna i želje da se djeluje korisno za zajednicu, te s druge strane, zbog želje za ugodnim provođenjem slobodnog vremena.¹⁵ Dok mlađe osobe navode da volontiraju kako bi razvili svoje vještine

¹² H. ANHEIMER, L. SALAMON, Volunteering in cross-national perspective. Initial comparison, *Law and contemporary problems*, 62 (1999) 42-65.

¹³ Usp. Begović, *nav. dj.*

¹⁴ Usp. E. G. CLARY, M. SNYDER, The Motivations to Volunteer. Theoretical and Practical Considerations, *Current Directions in Psychological Science*, 8 (1999) 156-159.

¹⁵ Usp. M. STRIKA, Perspektive međuodnosa solidarnosti, povjerenja i dobrovoljnosti u hrvatskom društvu, *Bogoslovska smotra*, 75 (2005) 1153-1174.

i stekli znanja koja će im pomoći u razvitku svoje karijere,¹⁶ glavna motivacija kod osoba starije životne dobi jest prvenstveno pomaganje drugima i želja da ostanu aktivni u svome životu.¹⁷ One osobe koje su volontirale u mladosti i u srednjim godinama i u starijoj dobi volontiraju češće od onih koji to nisu činili u ranijim životnim razdobljima.¹⁸

Na temelju pregleda istraživanja, u nastavku slijedi prikaz spoznaja o specifičnim faktorima koji pridonose volontiranju u starijoj životnoj dobi.

Iskustvo volontiranja u ranijoj životnoj dobi povećava mogućnost za nastavak volontiranja i u starijoj životnoj dobi.¹⁹ Nadalje, neke osobe starije životne dobi volontiraju već dugi niz godina te se motivacija za volontiranjem u starijoj životnoj dobi nastavila kao tzv. »logičan slijed« i prelaskom u mirovinu. Kod njih sama motivacija za volontiranjem, kako u ranijoj životnoj dobi, tako i u starijoj, proizlazi iz činjenice: »zato jer oduvijek volontiram«.²⁰

Za neke osobe starije životne dobi volontiranje je ujedno i prigoda da učine nešto dobro za društvo. Ono što ih motivira za volontiranje jest želja da se socijalne probleme učini vidljivijima. Starije osobe koje socijalne probleme žele učiniti vidljivijima u društvu hvataju se u koštac s njima da bi se tako poistovjetile sa zajednicom.²¹ S druge strane, neke starije osobe vole i žele biti aktivni članovi društva i sudjelovati u svim aktivnostima jer im to omogućuje da budu »ukorak s vremenom«. S obzirom na to da ima još puno toga što žele i moraju ispuniti, želja da budu aktivni dionici društva potiče ih na volontiranje.²²

Volontiranje je osobama starije životne dobi prigoda da nastave širiti svoje iskustvo i da nauče nešto novo. U mnogim slučajevima motivacija za volontiranje u starijoj dobi prigoda je za stjecanjem znanja i vještina u području koje mogu sami izabrati.²³ Potreba za učenjem i stjecanjem novih znanja podudara se s konceptom cjeloživotnog učenja koje se posljednjih godina sve više naglašava. Suvremena zapadna društva suočena su s jedne strane s ubrzanim tehnološkim promjenama, a s druge demografskom činjenicom starenja stanovništva. U tom kontekstu, društveni rast, kompetitivnost na svjetskoj sceni te društveni standard ne ovise samo o ulaganjima u obrazovanje mladih generacija, već i o mogućnostima starijih generacija na prilagodbe i učinkovito suočavanje s ubrzanim društvenim promjenama. U posljednja dva desetljeća te

¹⁶ Usp. N. MORROW-HOWELL, Volunteering in later life, *Journal of gerontology*, 65 (2010) 461-469.

¹⁷ Usp. J. E. MUTCHLER, J. A. BURR, F. G. CARO, From paid worker to volunteer, *Social Forces*, 81 (2003) 1267-1293.

¹⁸ Usp. Morrow-Howell, *nav. dj.*

¹⁹ Usp. Ehler i dr., *nav. dj.*

²⁰ Usp. J. DAVEIS SMITH, P. GAY *Active ageing in active communities. Volunteering and the transition to retirement*, United Kingdom, Institute for volunteering research, 2005.

²¹ Ehler i dr., *nav. dj.*

²² Usp. J. DURHAM, *Volunteering for older people*, (23.05.2012), www.voluntaryworker.co.uk/Volunteeringforolderpeople.html (21.07.2014).

²³ Usp. Daveis Smith, Gay, *nav. dj.*

su složene društvene potrebe opisane kao potreba za razvojem društva znanja i kao potreba za poticanjem cjeloživotnog učenja.²⁴

Mnogi ljudi osjećaju gubitak nakon odlaska u mirovinu. Navikli su s jedne strane na svakodnevnu rutinu odlaženja na posao, a s druge strane navikli su i na doživljaj svrhe i vrijednosti koju im pruža rad. S obzirom na to, volontiranje je vrlo često zamjena radu nakon odlaska u mirovinu. Volontiranjem osoba starije životne dobi razvija samodisciplinu i povećava doživljaj vlastite vrijednosti pružanjem pomoći drugima. Time volonter razvija i samopoštovanje, a dokazano je da volontiranje poboljšava fizičko i psihičko zdravlje. Održavanjem svoga psihičkog i fizičkog zdravlja osobe starije životne dobi bolje se suočavaju s raznim zahtjevima umirovljenja.²⁵ Volontiranje je ujedno i lakši način prelaska iz svijeta rada u samoumirovljenje.²⁶ Umirovljenje je zapravo »okidač« volontiranja jer mnoge osobe starije dobi tek prelaskom u mirovinu počinju i volontirati.²⁷

Važno je istaknuti da je jedan od motiva volontiranja u starijoj dobi i gubitak bliskih osoba. Gubitak je normalan tijek života te je samo pitanje koliko je ono pokretač promjena za stariju osobu. Stoga nailazimo na ožalošćene ljude koji, iako su izgubili člana ili članove svoje obitelji ili bliske prijatelje, utjehu vide u svojoj lokalnoj zajednici koja ne samo da im omogućuje da barem na trenutak volontiranjem odagnaju svoje brige i tugu, već im omogućuje da se osjećaju sretni što mogu pomoći nekome tko isto tako ima probleme kao i oni, ali se možda ne zna sučeliti s njima.²⁸ Važno je napomenuti kako se gubitkom člana/ova obitelji, bliskog prijatelja starije osobe osjećaju napušteno te izolirano.²⁹

Australski zavod za statistiku donosi pregled razloga radi kojih osobe starije od 65 godina volontiraju. Najveći broj osoba starijih od 65 godina volontira radi pružanja pomoći drugima te osobnog zadovoljstva. Nadalje, kao razlog volontiranja ističu širenje društvene mreže i povećanje vlastite aktivnosti.³⁰ Neki od razloga radi kojih osobe starije životne dobi volontiraju, pripisuju se različitom kulturnom, etničkom, socijalnom, ekonomskom i demografskom okruženju, što pridonosi njihovu uključivanju u različite volonterske aktivnosti.

²⁴ V. VIZEK VIDOVIĆ, V. VLAHOVIĆ ŠTETIĆ, Modeli učenja odraslih i profesionalni razvoj, *Ljetopis socijalnog rada*, 14 (2007) 283-310.

²⁵ Usp. J. A. PILLAVIN, E. SIEGL, Health Benefits of Volunteering in the Wisconsin Longitudinal Study, *Journal of Health and Social Behavior*, 48 (2007) 450-464.

²⁶ Usp. Daveis Smith, Gay, *nav. dj.*

²⁷ Usp. N. KRAUSE, Church-Based Volunteering, Providing Informal Support at Church, and Self-Rated Health in Late Life, *Journal of Aging and Health*, 21 (2009) 63-84.

²⁸ Usp. Durhem, *nav. dj.*

²⁹ Usp. *isto.*

³⁰ Usp. Gill, *nav. dj.*

2. Učinci volontiranja u starijoj životnoj dobi

Važan učinak volontiranja u starijoj dobi za zajednicu jest stvaranje socijalnog kapitala koji doprinosi zdravoj, uspješnoj zajednici.³¹ Sažimajući učinke volontiranja u starijoj životnoj dobi, možemo reći da starije osobe doprinose ponajprije svojim iskustvom koje im pomaže razumjeti probleme drugih ljudi te svojim vještinama koje su usavršili tijekom života. Budući da su njihova djeca odrasla i osamostalila se, imaju više slobodnog vremena za sudjelovanje u volonterskim aktivnostima. Upravo su zbog toga fleksibilniji u sudjelovanju u volonterskim aktivnostima što im omogućuje volontiranje koje prije, zbog obiteljskih i radnih obveza, ne bi mogli prihvatiti. Osobe starije životne dobi veoma su odane volontiranju, što se povezuje s učinkom dostupnosti volontiranja. Volontiranjem starije osobe sagledavaju probleme iz više perspektiva, što im dakako omogućuje životno iskustvo. Većina starijih osoba ima više strpljenja i tolerancije, za razliku od mladih osoba.³² Istraživanja pokazuju da su starije osobe koje volontiraju zadovoljnije, a u usporedbi s vršnjacima koji ne volontiraju, imaju i smanjen rizik od ranijeg mortaliteta.³³ Nadalje, volontiranje u starijoj dobi podrazumijeva manje stresa nego volontiranje u ostalim razdobljima života. Osobe starije životne dobi imaju mnogo više vremena za volontiranje i ostale društvene aktivnosti. Prije umirovljenja volontiranje im je bilo veći napor jer je bilo puno teže ostvarivo usporedno s plaćenim radom.³⁴

Jedan od učinaka volontiranja na stariju osobu jest proširenje socijalne mreže. Većina studija je pokazala da starije osobe razvijaju nove prijateljske odnose s volonterima, kao i s onima kojima volontiranjem pomažu. Ono što se također navodi u literaturi jest da oboje, formalno i neformalno volontiranje, proširuju socijalnu mrežu volontera.³⁵ Time se smanjuje rizik od socijalne isključenosti starijih osoba. Ono je posebno važno za ljude koji se osjećaju usamljeno i izolirano.

Pregledom različitih znanstvenih članaka možemo istaknuti da se, uz proširenja socijalne mreže, kao najvažniji učinak volontiranja na starije osobe ističe njihovo poboljšano zdravstveno stanje.³⁶ Najveći broj studija ističu povezanost boljeg zdravstvenog stanja i volontiranja.³⁷ Istraživanje koje je provedeno na

³¹ Usp. Z. GILL, *Older people and volunteering*, South Australia, University of Adelaide, 2006.

³² Usp. Y. LI, K. F. FERRARO, Volunteering in Middle and Later Life. Is Health a Benefit, Barrier, or Both?, *Social Forces*, 85 (2006) 497.

³³ Usp. M. C. LUOH, A. R. HERZOG, Individual Consequences of Volunteer and Paid Work in Old Age. Health and Mortality, *Journal of Health and Social Behavior*, 43 (2002) 490-509.

³⁴ Usp. Gill, *nav. dj.*

³⁵ Usp. M. ERLINGHAGEN, Volunteering after retirement, *European Societies*, 12 (2010) 603-625.

³⁶ Usp. POPULATION REFERENCE BUREAU, Volunteering and Health for Aging Populations, *Today's Research on Aging*, 21 (2011) 1-6.

³⁷ Usp. M. A. MUSICK, J. WILSON, Volunteering and Depression. The Role of Psychological and Social Resources in Different Age Groups, *The Journals of Gerontology Series A. Biological*

uzorku od 1000 muškaraca i žena prosječne dobi 70 godina pokazalo je da su ispitanici koji su vrijeme provodili volontirajući bili manje nemoćni i skloni fizičkom »propadanju« od ostalih te je utvrđeno da postoji povezanost između volontiranja i psihičkog i fizičkog zdravlja osoba starije životne dobi.³⁸ Studija o volonterstvu i zdravlju starijih osoba ističe da su stopa morbiditeta, indeks funkcionalne sposobnosti i zadovoljstvo povezani s volontiranjem. Rezultati istraživanja potvrđuju da volontiranje smanjuje depresiju te osigurava dobrobit mentalnog zdravlja osoba starijih od 65 godina.³⁹ Ipak, treba istaknuti da je najveći broj do sada provedenih istraživanja korelacijskog tipa i ne omogućava donošenje zaključaka o kauzalnim vezama. Moguće je da volontiranje poboljšava zdravlje, ali i da je jednostavno riječ o tome da zdraviji ljudi češće volontiraju. Dakle, volontiranje može biti uzrok, ali i posljedica boljeg zdravlja.

Učinak koji proizlazi iz volontiranja jest i doživljaj vlastite korisnosti pružanjem pomoći drugima, tj. povećanje osjećaja da su nekome potrebni. Ono je posebno izraženo prelaskom iz plaćenog rada u umirovljenje te nakon prestanka brige za starije i nemoćne roditelje ili djecu u vlastitoj obitelji. Prelaskom u mirovinu ili prestankom navedene brige, starije osobe ulaze u volonterstvo čime im obveze koje volontiranje donosi, pružaju novu okupaciju u životu, nov osjećaj da su ponovno nekome potrebni.⁴⁰ Starije osobe koje su aktivni volonteri uključuju se i u nove oblike edukacije i treninga koji im omogućuje razvoj novih vještina. Volontiranjem spoznaju da svoje novostečene kompetencije mogu upotrijebiti unatoč godinama, lošijem zdravlju ili drugim individualnim preprekama.⁴¹

Jedan od učinaka volontiranja na stariju osobu jest i jačanje njezina samopouzdanja i samopoštovanja, a takve su osobe i zadovoljnije svojim životom.⁴² Ovaj učinak je posebno važan za one starije osobe koje su tijekom cijelog života bile marginalizirane, bilo zbog obrazovanja, invaliditeta, nacionalnosti ili čega drugoga. Veoma je važno poticati ih i osnaživati da bi se doživjeli uključenima.

Volontiranje starijih osoba utječe na njihovu svijest o tomu da su one same sposobne mijenjati stvari. Pružajući pomoć drugima volonterskim aktivnostima one postaju svjesne da još uvijek mogu mijenjati stvari i pružiti pomoć nekome kome je potrebna. Svjesne da volontiranjem mogu doprinijeti zajednici, da su one same sposobne mijenjati stvari, starije se osobe počinju osjećati korisno.

Sciences and Medical Sciences, 56 (2003) 259-69.

³⁸ Usp. J. A. BURR, J. TAVARES, J. E. MUTCHLER, Volunteering and Hypertension Risk in Later Life, *Journal of Aging and Health*, 23 (2011) 24-51.

³⁹ Usp. E. P. BECKER, P. H. DHINGRA, Religious involvement and volunteering. Implications for civil society, *Sociology of religion*, 62 (2001) 315-335.

⁴⁰ Usp. J. WARBURTON, N. MAYPEEL, Volunteering as a productive ageing activity. The association with fall-related hip fracture in later life, *European Journal of Ageing*, 5 (2008) 129-136.

⁴¹ Usp. Ehler i dr., *nav. dj.* str. ?

⁴² Usp. L. McDONALD, P. DONAHUE, Retirement lost?, *Canadian Journal on Aging*, 30 (2011) 401-422.

3. Prepreke volontiranju u starijoj životnoj dobi

Usprkos motivacijskim faktorima jasno je da će starije osobe naići na niz prepreka koje ometaju, pa čak i sprječavaju njihovo sudjelovanje u volonter-skim aktivnostima. Vrlo je važno definirati faktore koji potiču no i one koji sprječavaju volontiranje starijih osoba, kako bi društvo i uključene organizacije mogle poduzeti mjere da se prepreke ublaže ili potpuno uklone. Volonterstvu svaka dobna skupina pristupa različito te se sukladno timu susreće i s različitim problemima od kojih su neki karakteristični upravo za pojedinu dobnu skupinu. Postoji nekoliko prepreka, barijera koje ograničavaju volontiranje u starijoj životnoj dobi. To su zdravstvene prepreke, prepreke s mobilnošću te percepcija, stavovi samih starijih ljudi.⁴³ Mobilnost podrazumijeva poteškoće s putovanjem noću, te poteškoće s volontiranjem u udaljenim područjima.⁴⁴ Sukladno tome, potrebno je naglasiti da se prigodom organiziranja volonterskih akcija više prigoda pruža zdravijim i pokretnijim osobama starije životne dobi nego onima slabije pokretnima i nepokretnima.⁴⁵

Nadalje, neke od prepreka koje proizlaze iz stavova starijih ljudi jest i nedostatak povjerenja i samopouzdanja u vlastite sposobnosti. Ono rezultira time da stariji smatraju da ne mogu obavljati volonterske aktivnosti zbog nedostatka samopouzdanja u vlastite vještine i sposobnosti, što na kraju predstavlja prepreku njihovim volonterskim aktivnostima, a zbog čega prekidaju volonterstvo ili se ne odlučuju za njega.⁴⁶ Smith i Gay navode da su starije osobe često suočene sa siromaštvom što ih ujedno primorava na što duži ostanak u svijetu rada.⁴⁷ Volonterstvo je zato kod njih tek opcija za one koji imaju bolje financijske uvjete ili za one koji nisu u mogućnosti više raditi. Posljednja prepreka je nedostupnost informacija i nedovoljna reklamna kampanja koja bi omogućila starijim osobama upućenost u volonterske aktivnosti. Ono je važno za starije osobe koji imaju smanjenu socijalnu mrežu, kojima prijeti socijalna isključenost te koji nisu informirani o volonterskim programima.

⁴³ Usp. E. J. TAN, Q. L. XUE, T. LI, M. C. CARLSON, L. P. FRIED, Volunteering. A physical activity intervention for older adults – the experience corps program in Baltimore, *Journal of Urban Health*, 83 (2006) 954-969.

⁴⁴ Usp. J. ONYX, J. WARBURTON, Volunteering and health among older people. A review. *Australasian Journal on Ageing*, 22 (2003) 65-69.

⁴⁵ Usp. Burr, *nav. dj.*

⁴⁶ Usp. Gill, *nav. dj.*

⁴⁷ Usp. J. D. SMITH, P. GAY, *Active ageing in active communities* (Volunteering and the transition to retirement), Bristol, Institute for Volunteering Research, 2005.

4. *Volontiranje u starijoj životnoj dobi: međunarodna iskustva*

Kultura volontiranja, vraćanje duga zajednici, kako ga često opisuju u Sjedinjenim Američkim Državama, ima dugu i bogatu tradiciju. Učenje putem djelovanja u zajednici kao nastavni model aktivnog učenja, u SAD-u je u punom zamahu posljednjih trideset godina te je njegov cilj razvijanje društvene odgovornosti kod učenika i studenata.⁴⁸

Istraživanja na području SAD-a pokazuju da starije osobe ističu da je umirovljenje sljedeći velik korak u njihovu životu kada se mogu posvetiti slobodnim aktivnostima i volontiranju. S obzirom na to, važno je istaknuti studiju koja izvješćuje da 58 % volontera iskazuje osobno zadovoljstvo kao najvažniji razlog zbog kojeg volontiraju.⁴⁹ U SAD-u je razvijena Nacionalna politika volonterstva u starijoj životnoj dobi koja se razvija i provodi različitim načinima u proteklih 30 godina.⁵⁰ S druge strane, Australski zavod za statistiku ističe da vrijeme provedeno u volontiranju raste sukladno s godinama života. Tako osobe u dobi od 65 do 74 godine provedu 2,5 sata tjedno u volontiranju, što se može usporediti s cjelokupnom populacijom koja u volontiranju provede 1,4 sata tjedno. Postotak osoba koje volontiraju u dobi od 65 do 74 godina iznosi 16 %. Međutim, vidljivo je smanjenje broja volontera starijih od 75 godina te on iznosi 4 %. Područja u kojima osobe starije životne dobi volontiraju su zdravstvena zaštita, socijalna skrb, zaštita djece.

Europske zemlje s najvećim brojem volontera su Austrija, Nizozemska, Švedska i Ujedinjeno Kraljevstvo, gdje volontira više od 40 % odrasle populacije, visok udio volontera postoji i u Danskoj, Finskoj, Luksemburgu i Njemačkoj, gdje se brojke kreću između 30 % i 39 %, dok je u Estoniji, Francuskoj i Latviji prosječan udio između 20 % i 29 %. Relativno niska stopa volontiranja je u Belgiji, Češkoj, Irskoj, Malti, Poljskoj, Portugalu, Rumunjskoj, Slovačkoj, Sloveniji te u Španjolskoj, gdje volontira između 10 % i 19 % odraslog stanovništva, a manje od 10 % aktivnog stanovništva volontira u Bugarskoj, Grčkoj, Italiji i Latviji.⁵¹

Izvjешće Europske zaklade za poboljšanje radnih i životnih uvjeta navodi koliko su pojedine dobne skupine uključene u volonterstvo. S obzirom na to, ističu da je 28 % volontera u dobi između 50 i 64 godine, 30% volontera između 65 i 74 godine te 20 % njih ima više od 75 godina.⁵²

⁴⁸ Usp. Gill, *nav. dj.*

⁴⁹ Usp. B. A. BUTRICA, S. G. SCHANER, *Satisfaction and Engagement in Retirement. Perspectives on productive aging*, Washington, The Urban Institute, 2005.

⁵⁰ Usp. Gill, *nav. dj.*

⁵¹ Usp. A. ANGERMANN, B. SITTERMANN, *Volunteering in the member states of the European Union – Evaluation and summary of current studies*, (11.2010) [http://bmsk2.cms.apa.at/cms/freiwilligenweb/attachments/3/1/3/CH1073/CMS1292419657374/working_paper_no_5_observatory_volunteering_in_the_eu_evaluation_current_studies\[1\].pdf](http://bmsk2.cms.apa.at/cms/freiwilligenweb/attachments/3/1/3/CH1073/CMS1292419657374/working_paper_no_5_observatory_volunteering_in_the_eu_evaluation_current_studies[1].pdf) (21.07.2014).

⁵² Usp. EUROPEAN FOUNDATION FOR THE IMPROVEMENT OF LIVING AND WOR-

Potrebno je također istaknuti da starije osobe, za razliku od ostalih dobnih skupina (npr. u Ujedinjenom Kraljevstvu), više volontiraju u religijskim programima i to 46 % osoba u dobi 65-74 godine te 50 % osoba starijih od 70 godina. Izuzev volontiranja starijih osoba u programima koji se odnose na religijski kontekst, karakteristično je da starije osobe u Ujedinjenom Kraljevstvu volontiraju i u ostalim aktivnostima lokalne zajednice usmjerenim na djecu i starije te u grupama za zaštitu životinja.⁵³

U istom izvješću navodi se da je, primjerice, razvoj civilnog društva u Njemačkoj započeo promjenom socijalnih normi i vrijednosti 1965. i 1975. godine. Njemačka vlada je 2010. odobrila Nacionalnu strategiju za promoviranje volontiranja, što uključuje implementaciju nacionalnih volonterskih servisa za sve generacije. Ideja aktivnog starenja u Njemačkoj postala je vrlo popularna. Njemačka politika ističe kompetencije i vještine starijih. Promocija njihova volonterskog rada predviđena je kao način hvatanja u koštac s negativnim demografskim promjenama.

Francuska je jedina zemlja koja bilježi rast volontiranja usporedno s povećanjem godina. Starije osobe, od 60 do 74 godine, čine najveći udio volontera u zemlji, čak 39,9 %. Ova skupina aktivna je na područjima kulture, zabave i u pomoćnim aktivnostima. Participacija starijih od 75 godina iznosi 27,6 % te se bazira na aktivnostima vezanim uz druge starije osobe. Francuska još uvijek nema nacionalnu strategiju usmjerenu na starije volontere, no potreba za takvom politikom stalno se naglašava.

U Poljskoj je, zbog visoke nezaposlenosti 1990-ih godina, mnogo mladih ljudi emigriralo, dok su se starije generacije uglavnom fokusirale na obitelj, odnosno na podizanje svojih unuka. Srednje staro stanovništvo i studenti čine većinu volontera u Poljskoj. Starije osobe ulažu mnogo energije u uzdržavanje svoje odrasle djece, bilo financijski bilo brigom o unucima. To utječe na njihovu slabu zastupljenost u volonterskom sektoru. Civilno društvo u Poljskoj tek je u razvoju, prepreku volontiranju starijih osoba čine obiteljske obveze.

Talijanska socijalna politika 1990-ih godina prepoznaje slobodno vrijeme umirovljenika kao mogućnost za obogaćivanje volonterskog sektora. Polovicu volontera u socijalnim uslugama čine osobe od 55 godina i više. Na zdravstvenom području oni čine manje od jedne trećine volontera, dok na polju kulture i rekreacije čine jednu trećinu. Broj starijih volontera raste, što se odnosi na osobe od 55 do 68 godina (18,3 % 1997., prema 23,3 % 2003.), te na osobe od 65 i više godina (8,9 % prema 13 %). U Italiji su osnovani servisi za starije osobe na regionalnoj razini. Oni uključuju osobe starije od 60 godina, ohrabruju ih i nude im široki spektar aktivnosti u kojima mogu sudjelovati. Aktivnosti kojima se bave su različita područja kao što su transportni servisi, supervizija u

KING CONDITIONS, *Volunteering by older people in EU*, 2011 (20.06.2011) <http://www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef1134.htm> (21.07.2014).

⁵³ Usp. Strika, *nav. dj.*

školama i muzejima, njegovanje i čuvanje djece i starijih osoba te mentoriranje studenata.

Zbog nedovoljnog shvaćanja važnosti dobrovoljnog rada, mnoge nerazvijene ili nedovoljno razvijene zemlje svijeta još uvijek nisu prepoznale volontere kao svoj strateški resurs. Gdje su ljudi siromašniji vjerojatno moraju odvajati više svoga vremena za aktivnosti koje im olakšavaju preživljavanje, pa onda nemaju vremena za volontiranje. Stoga je potrebno naglasiti da veliko značenje za poticanje volonterskog rada te njegovo institucionalno i zakonsko reguliranje imaju inicijative i preporuke nadnacionalnih institucija poput Organizacije Ujedinjenih Naroda ili Europske unije.⁵⁴ Socijalno uključivanje starijih u volontiranje postao je nov izazov koji može biti početna točka promicanja uključivanja starijeg stanovništva te poboljšanje kvalitete njihova života.

Jedan od najvažnijih ciljeva Europske političke agende jest i promicanje volonterskog rada u starijoj životnoj dobi u Europi. Vijeće Europe je 1994. godine predložilo državama članicama da spriječe socijalnu isključenost osoba starije životne dobi, prvenstveno promicanjem njihove socijalne integracije putem volonterstva kao načina borbe protiv socijalne isključenosti. Europska komisija proglasila je 2011. godinu Europskom godinom volontiranja. Ideja je da dobrovoljni rad postane temeljna dimenzija aktivnog građanstva i demokracije u kolektivnoj svijesti svih građana država članica. Njezin glavni cilj jest promicanje volonterstva kao dimenzije aktivnog građanstva i demokracije, uključujući vrijednosti poput solidarnosti i nediskriminacije.

5. *Volonterstvo u Republici Hrvatskoj*

Premda volonterstvo kao dobrovoljno pružanje usluga ima dugu i raširenu tradiciju u našem društvu, s razvojem demokracije i uspostavljanjem samostalne države polako se razvija i civilno društvo.⁵⁵ Aktualizaciji volonterstva u Republici Hrvatskoj doprinijelo je djelovanje velikog broja mirovnih organizacija, organizacija za zaštitu i promicanje ljudskih prava te organizacija za zaštitu okoliša koje primarno funkcioniraju uz volonterski angažman, a koje su počele djelovati početkom devedesetih godina.⁵⁶ Promocija volonterstva počinje osnivanjem Nacionalnog odbora za razvoj volonterstva koji je 2001. godine započeo s izradom nacрта prijedloga Zakona o volonterstvu, a 2007. godine navedeni zakon je usvojen. Na temelju stavka 1., članka 23. Zakona o volonterstvu, Nacionalni odbor za razvoj volonterstva 2008. godine donio je Etički kodeks volonterstva kojim se promiču najviše vrednote ustavnog pore-

⁵⁴ Usp. Ehler i dr., *nav. dj.*

⁵⁵ Usp. Begović, *nav. dj.*

⁵⁶ Usp. S. BARIĆ *Volonterstvo kao inherentno socijalno odgovorna djelatnost – pravni aspekt*, Zagreb, Tim Press i Pravni fakultet, 2008.

tka RH te on čini skup vrijednosti, načela i normi kojima se usmjerava proces organiziranog uključivanja volontera u aktivnosti.⁵⁷

U Republici Hrvatskoj organizirana su i djeluju četiri regionalna volonterska centra: Volonterski centar Osijek, Volonterski centar Rijeka (SMART), Volonterski centar Split (Udruga MI) te Volonterski centar Zagreb. Cilj navedenih regionalnih volonterskih centara jest promoviranje volonterskog rada u Republici Hrvatskoj te upoznavanje građana s mogućnostima volontiranja u stranim zemljama.⁵⁸ Volonterski centar je organizacija civilnog društva koja djeluje na razvoju volonterstva te provodi aktivnosti na lokalnoj, regionalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razni.

Prema Godišnjem izvještaju Volonterskog centra Zagreb iz 2010. godine, njegove su aktivnosti svrstane u četiri glavna programska područja: organizacija i podrška u organizaciji volonterskih aktivnosti; informiranje, savjetovanje i posredovanje; edukacija te promocija i zagovaranje.⁵⁹ Od ukupno 3.387 aktivnih volontera, broj osoba starijih od 60 godina iznosio je 33, što čini 1 %.⁶⁰ Međutim, to nije realan pokazatelj o tome koliko osoba starijih od 60 godina volontira. Razlog tomu jest činjenica da je statističkim izvješćem obuhvaćen broj volontera registriranih putem internetske stranice Volonterskog centra Zagreb, a s obzirom na to da se starije osobe manje služe informatičkom tehnologijom, možemo reći da je ta brojka upitna. S obzirom na iskustvo o volonterima u starijoj životnoj dobi u Republici Hrvatskoj, podaci Volonterskog centra Zagreb pokazuju da ih karakterizira samoinicijativan dolazak te izraz volje i želje za volontiranjem. Prosječno mjesečno dođu dvije osobe starije životne dobi koje žele volontirati i to su u 80 % slučajeva ženske osobe. S obzirom na obrazovni status, volontiraju osobe različitih zanimanja, najčešće sa završenom srednjom stručnom spremom. Područja gdje žele najviše volontirati jesu domovi za starije i nemoćne, a nakon toga domovi za djecu i rad s mladima, te su najčešće zainteresirani za individualan oblik druženja s korisnicima tih ustanova. Ono što se pokazalo kao snažan poticaj za volontiranjem u starijoj životnoj dobi jest iskustvo volontiranja u ranijem životnom razdoblju.

Istraživanje o volontiranju provedeno tijekom 2000. godine u Primorsko-goranskoj županiji pokazuje da građani imaju načelno pozitivan osobni stav prema volontiranju. Tijekom 2000. godine 43,7 % ispitanika sudjelovalo je u nekim volonterskim aktivnostima, a pretežno u radu udruga. Učestalost volontiranja je niska, volontira se tek nekoliko puta godišnje. Starija populacija ima pozitivnije stavove prema volontiranju od mlađe. Isto tako, pozitivnije stavove

⁵⁷ Usp. NACIONALNI ODBOR ZA RAZVOJ VOLONTERSTVA, *Etički kodeks volonterstva*, Zagreb, 2008.

⁵⁸ Usp. R. GALOVIĆ, *Pravni i sociološki aspekti volontiranja u civilnom sektoru*, Zagreb, Pravni fakultet u Zagrebu, 2011.

⁵⁹ Usp. VOLONTERSKI CENTAR, *Godišnji izvještaj za 2010. godinu*, Zagreb, Volonterski centar, 2011.

⁶⁰

imaju obrazovaniji građani. Činjenica o nedovoljnom volontiranju objašnjava se time što volonterski rad nije dovoljno na cijeni, društvena klima za volontiranje je nepovoljna, a ekonomska situacija teška.⁶¹

Zaključak

Starenje stanovništva i treća životna dob čine izazove s kojima smo suočeni kao pojedinci i društvo. Način na koji se s njima suočavamo odrazit će se na kvalitetu i zadovoljstvo vlastitim životom i životom u zajednici. U Republici Hrvatskoj ne postoji sustavan i strukturiran pristup volonterstvu. Nedostaju empirijski podaci općenito o volontiranju, a posebno kada je riječ o volontiranju starijih osoba. To upućuje na važnost provođenja kvantitativnih i kvalitativnih istraživanja koji bi dali odgovor na specifičnosti volontiranja starijih u Hrvatskoj, stavovima, opsegu, motivaciji, teškoćama i sl. U budućim istraživanjima važno se usmjeriti na različite aktere, od samih volontera do poslodavaca i predstavnika vlasti radi dobivanja različitih perspektiva. Osim korelacijskih, osobitu vrijednost dala bi i longitudinalna istraživanja praćenja starijih volontera kroz dulje razdoblje.

Budući da volontiranje pridonosi socijalnom kapitalu, jača međugeneracijsku solidarnost te istovremeno utječe na gospodarstvenu vrijednost, nužne su daljnje aktivnosti u jačanju i promoviranju volonterstva i uključivanju volonterskog rada u službene statistike. Nadalje, postoji potreba da socijalna politika unaprijedi mogućnosti volonterstva u izgrađivanju zajednice i promoviranju općeg dobra.⁶² Na praktičnoj razini, to može uključivati brojne načine povećanja financijskih i ljudskih resursa koji će poduprijeti volonterske aktivnosti. Za razvoj volonterstva u starijoj dobi potrebno je promicati volontiranje u ranijim fazama života, ali i među mladima kroz obrazovne programe i aktivnosti. Važno je jačati svijest o važnosti volontiranja i promicati njegove pozitivne aspekte. Konkretno, promicanjem pozitivnih stavova u društvu o starijim osobama i njihovim uključivanjem u volonterske aktivnosti prevenira se njihova socijalna isključenost i potiče se njihovo aktivno sudjelovanje u životu zajednice.

Konačno, važno je povećati vidljivost i prepoznatljivost vrijednosti volonterskoga rada putem medija, uz naglasak na promociji primjera dobre prakse, te razvijati i osmisliti kvalitetne volonterske programe koji će odgovarati različitim motivacijama i interesima raznih kategorija stanovništva.

⁶¹ Usp. J. LEDIĆ, *Biti volonter/volonterka? Istraživanje uključenosti građana u civilne inicijative u zajednici kroz volonterski rad*, Rijeka, Smart – Udruga za razvoj civilnog društva, 2001, 207.

⁶² Usp. J. M. COURTY, *Značenje volonterstva za društvo i zajednicu u palijativnoj skrbi u Americi*, *Revija za socijalnu politiku*, 9 (2002) 3, 311-319.

Silvia Rusac – Gordana Dujmović

Older people and volunteering

Summary

An aging population presents a negative demographic trend that affects many countries around the world. The amount of people of 65 years and over is constantly growing. Since a few decades the volunteering of elderly people became known as a meaning full manner of active aging and a way of fighting against social exclusion that often presents a risk for this age group. People are healthier than they used to be; they live longer and have more possibilities than their predecessors. The motivation of elderly volunteers comes from the will to move forward, personal satisfaction, altruism and the will the help. They present a specific group of volunteers that have a lot to offer, whose characteristics should be recognized and enable them to use their potentials through their chosen volunteer activities. Volunteering influences the wellbeing of an elderly person, the organisation that they are engaged with and society in general. Obstacles that prevent their involvement should be eliminated and the public awareness of elderly volunteers should be actively promoted through the media, presentations and personal contacts. Many developed countries actively work on the promotion of volunteering including elderly people with the intention to improve their quality of life and confront them with the demographic, social and economical challenges of today.

Key words: elderly people, volunteering, motivation, barriers.

(na engl. prev. Silvia Rusac)